

Innehåll

Hur är det att leva i Sverige med ett annorlunda utseende?	1
Man behöver ständigt begrunda vad det betyder att vara vit	5
Information om barn på internet	8
Som barn har man svårt att välja sin miljö	9
Vi behöver prata om rasism för barnens skull	12
Adoptivföräldrar och adopterade skulle kunna förändra normen	16
Utställningen Middag med Pol Pot	18
Information och intryck från ett ursprungsland - Polen	19
Besök hos en adoptivfamilj	24
Forskning	25
Utredningen om Modernare adoptionsregler	26
Boktips	27
Radiodokumentärer om adoption	27

Hur är det att leva i Sverige med ett annorlunda utseende?

Myndigheter och organisationer från adoptivbarns ursprungsländer frågar ofta om det finns rasism i Sverige och hur det blir för "deras" barn att växa upp i Sverige. Det är en självklar fråga eftersom rasism är en vanlig anledning till att barn lämnas för internationell adoption. I många länder gäller att desto mörkare hudfärg barnen har desto svårare är det att hitta en inhemsk familj. Det kan också vara svårt att hitta föräldrar till vissa etniska gruppers barn.

Det finns rasistiska strömningar i den svenska historien och idag verkar det som att rasistiska idéer fått förnyat stöd i Sverige. Samtidigt är det många som hävdar vikten av att synliggöra och diskutera rasism och andra maktstrukturer som på olika sätt påverkar vårt sätt att förstå och förhålla oss till varandra.

Diskrimineringslagen och DO

Sedan den 1 januari 2009 gäller en ny samlad Diskrimineringslag (2008:567) i Sverige. Den har till ändamål att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionshinder, sexuell läggning och ålder. Samtidigt som den nya diskrimineringslagen trädde i kraft bildades Diskrimineringsombudsmannen, DO, och de fyra tidigare ombudsmännen mot diskriminering: Jämställdhetsombudsmannen, Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Handikappombudsmannen och Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning avvecklades.

DO:s uppgift är att se till att diskrimineringslagen följs genom att granska hur arbetsgivare, högskolor och skolor lever upp till lagens krav och genom kunskaps- och informationsspridning. Enskilda som blivit diskriminerade kan anmäla detta till DO som kan utreda, ge råd och företräda den som blivit diskriminerad i domstol.

Rapport från skolan

Skolverket har på uppdrag av regeringen gjort en undersökning av trakasserier och kränkningar i förskola, grundskola, särskola, gymnasieskola och vuxenutbildning. En del av undersökningen är en kvalitativ intervjustudie, Rapport 326:2009 (Länkadress: www.skolverket.se/publikationer sök rapport: Diskriminerad, trakasserad, kränkt?), där 529 barn, elever och studerande medverkar. Deras berättelser visar att grunden till att diskriminering uppstår kan kopplas till föreställningar om normalitet och avvikelse. Skolmiljön är en mötesplats där normer upprepas och utmanas. Det "normala"

och det avvikande skapar gränser och hierarkier i verksamheten, i vilken det normala anses ha en överordnad position.

"Svenskhet" placeras överst i den etniska hierarkin. Hur svensk man anses vara är kopplat till utseende, språk och föreställningar om etniskt ursprung. Så tidigt som i förskolan kopplar barn vit hudfärg till "svenskhet". Graden av mörkhet bestämmer om man kallas "blatte" eller "neger" och vilken plats i hierarkin man tilldelas. Vem som använder orden har betydelse för innebörden. Det är mer problematiskt om en "vit" person säger "blatte" än om det sägs av en person med utländsk bakgrund. Även sammanhanget har betydelse och studien visar att elever i grundskolor som är etniskt och religiöst blandade inte upplever att etnicitet är en framträdande anledning till trakasserier. Däremot upplever elever i etniskt homogena skolor, där elever med utländsk bakgrund är i minoritet, trakasserier p.g.a. etnicitet.

Att skilja sig från normen

Många internationellt adopterade har ett utseende som skiljer sig från normen, i synnerhet eftersom de flesta internationellt adopterade växer upp i familjer som har ett "svenskt" utseende och som ofta lever i en övervägande "svensk" miljö. Monica Dalen, professor vid specialpedagogiska institutionen vid Oslo Universitet, har pekat på att ett bekymmer för internationellt adopterade kan vara att deras etniska självidentifikation kan komma i konflikt med den etnicitet de tillskrivs av omvärlden. Många upplever sig som "svenska" men uppfattas av omvärlden som "icke-svenska" och förknippas med invandrare och flyktingar. Internationellt adopterade har invandrat men deras livsöde skiljer sig från invandrade

ungdomars i väsentliga delar. Monica Dalen skriver "Den som är adopterad har ett mer definitivt brott i sin livshistoria än de flesta invandrarungdomar. De adopterade har gjort en lång kultur- och klassresa och de har ingen returbiljett." Till skillnad från invandrare, som ofta har en fortsatt kontakt med sin ursprungskultur, har det adopterade barnet ofta bara utseendet kvar efter sitt födelseland. ¹

Frank Lindblad, barn- och ungdoms-psykiater, skriver i sin bok *Adoption*: "När adopterade möter fördomar är det kopplat just till utseendet och de fördomar som i Sverige finns knutna till ett utseende, som ger associationer till en viss nationalitet eller kulturkrets... Dessa fördomar varierar med förväntningarna på ett visst utseende. De kan också variera beroende på kön." Han berättar att han från många adopterade hört historier om arbetsgivare, som verkat mycket intresserade vid första telefonkontakten, varpå intresset svalnat då den sökandes icke-nordiska utseende blivit uppenbart. ² Ett exempel på fördomar som är kopplade till en kombination av utseende och kön är de föreställningar om sexuell tillgänglighet som beskrivs av adopterade kvinnor med asiatiskt ursprung i en artikel av Frank Lindblad och hälsoinformatören Sonja Signell. ³

Adopterade förhåller sig till sin utseendemässiga likhet med invandrare på olika sätt. En del söker kontakt för att få möjlighet att umgås med människor som till det yttre ser ut som de själva. Andra tar avstånd från flyktingar och invandrare de möter. Lene Kamm, psykolog vid den danska adoptionsmyndigheten, menar att de då väljer bort en möjlighet till yttre identifikation. Det skulle kunna vara en god insiktsprocess att få uppleva likhet i speglingen med en annan människas ansikte och samtidigt se på kulturella och sociala skillnader. ⁴

Identitet och hälsa

I en artikel i tidskriften *Invandrare & Minoriteter* lyfter barnläkaren Anders Hjern fram att den som tillhör en synbar eller hörbar minoritet tillskrivs en etnicitet av majoritetsbefolkningen. Denna tillskrivna etnicitet kan leda till diskriminering på t.ex. arbets- och bostadsmarknaden. Han skriver "Det är uppenbart att diskriminering kan påverka hälsan indirekt genom att bidra till sämre livsvillkor. Men erfarenheter av diskriminerande behandling kan också ha en mer direkt påverkan på hälsan. Återkommande diskriminering kan ses som en form av kronisk stress där den diskriminerade ständigt är beredd att möta negativa reaktioner i sin omgivning." Han konstaterar att undersökningar i flera europeiska länder visar att psykisk ohälsa är mer utbredd bland människor med ursprung utanför västvärlden jämfört med majoritetsbefolkningen. ⁵

I samma nummer av *Invandrare & Minoriteter* redogör två danska forskare Marianne Kastrup, överläkare vid Videnscenter för transkulturell psykiatri vid Rigshospitalet i Köpenhamn och Karin Helweg-Larsen, specialläkare i samhällsmedicin och patologi, för en registerstudie om samband mellan psykiska problem och förhållanden som identitet, marginalisering och generationskonflikter. Studien visar att adopterade kvinnor särskilde sig genom att visa högre frekvens av personlighetsstörning, ätstörningar och missbruk i jämförelse med danskar, invandrare och andra generationens invandrare. ⁶ Anders Hjern skriver i Socialstyrelsens Folkhälsorapport 2009 att barn som adopteras från länder utanför Europa vårdas två till tre gånger så ofta som ungdomar födda i Sverige på sjukhus för psykiatrisk sjuklighet. Risken är också högre i förhållande till ungdomar med utländskt ursprung som vuxit upp med sina

biologiska föräldrar.⁷ Författarna menar att detta troligen kan förklaras av de adopterades utsatta situation i ursprungslandet före adoptionen men man utesluter inte att påverkbara faktorer efter adoptionen som diskriminering p.g.a. avvikande utseende och anknytningssvårigheter kan bidra till sårbarheten.

Adoptivföräldrarnas inställning

Lene Kamm menar att internationellt adopterade behöver bygga sin identitet på både sin kulturella och sociala tillhörighet och sin utseendemässiga tillhörighet. Adoptivföräldrarnas attityder till människor som har samma utseende som barnet och barnets ursprungskultur har stor betydelse för barnet. Hon skriver "Om barnet märker att föräldrarnas inställning till flyktingar och invandrare inte är trovärdig, vad innebär det då för hennes tro på att hon själv är accepterad och likvärdig, hon som till det yttre liknar de här grupperna?" ■

¹ Dalen Monica (2007): Identitetsutveckling hos internationellt adopterade barn. I Margareta Carlberg och Karin Nordin Jareno (red): Internationellt adopterade i Sverige. Stockholm: Gothia förlag

² Lindblad Frank (2004): Adoption. Lund: Studentlitteratur.

³ Lindblad Frank och Signell Sonja (2008) Degrading attitudes related to foreign appearance. I Adoption & Fostering volume 32 number 3.

⁴ Kamm Lene (1998): Vitt som norm. Adoptionsorganisationernas skriftserie.

⁵ Hjern Anders (2009): Etnicitet, migration och folkhälsa. I Invandrare & Minoriteter 4-5 oktober 2009.

⁶ Kastrup Marianne och Helweg-Larsen Karin (2009): Ungdomars identitetskris. I Invandrare & Minoriteter 4-5 oktober 2009.

⁷ Socialstyrelsens folkhälsorapport 2009

⁸ Kamm Lene (1998): Vitt som norm. Adoptionsorganisationernas skriftserie.

Ord och begrepp

I detta nummer av MIA info förekommer ord som t.ex. svenskhet, invandrare, vit och svart. I intervjuerna är det de intervjuade personernas eget språkbruk som kommer till uttryck. Orden används i beskrivande syfte för att visa på förekomsten av ojämlika villkor.

Essentialism – uppfattningen att vissa egenskaper är nödvändiga för ett tings existens eller identitet medan andra är tillfälliga. En essentialistisk människosyn legitimerar den sociala rangordningen utifrån en föreställning om människors väsensskilda och oföränderliga olikheter utifrån kulturella och/eller utseendemässiga tillskrivningar.

Representation – något som står för något annat.

Rasifiering – kategoriseringar, tankemodeller och associationer som gör rangordningen mellan människor till ett naturligt inslag i såväl sociala relationer som maktstrukturer.

Man behöver ständigt begrunda vad det betyder att vara "vit"

E-postintervju med Anna Rastas.

Intervjun gjordes på engelska, den ursprungliga texten finns i MIA info webbtidning under länken E-mail interview with Anna Rastas.

Anna Rastas är doktor i sociologi och biträdande professor vid Institutionen för social forskning, Tammerfors Universitet i Finland. Hennes forskningsområden är rasism och mångkulturalism. Hon är också adoptivmamma till två barn.

Vilken roll har rasism i vardagen för de internationellt adopterade barn och barn till invandrare som du har intervjuat?

"De barn som jag har intervjuat har blivit retade i skolan och trakasserade på offentliga platser. En del har också råkat ut för rasistiskt våld. Det finns också många historier om att ha blivit uttittad på offentliga platser. Ur ett vuxet perspektiv kanske det inte verkar vara så traumatiskt att bli uttittad, men för barn är det en särskild situation att växa upp med vetskapen och kunskapen om att folks rasifierande och ofta fientliga blickar kan drabba dem.

Till och med i vardagen för de som sa att de inte hade upplevt så mycket rasism hade "ras" en betydelse. De visste alla, även de som inte utsatts för rasistiskt våld, att Finland inte är en lika trygg plats för dem som för deras finskfödda kamrater. De berättade för mig att de brukar undvika vissa platser på kvällar och nätter och hur de undviker att möta skinnskallar. De har lärt sig att även om folk ser vänliga ut kan det hända saker. De måste vara beredda att svara på frågor, som kan verka välmenande och oskyldiga, men som ändå låter dem veta att de ses som annorlunda och genom rasistiska stereotyper.

Idén om barns oskuldsfullhet är mycket stark, även bland professionella som arbetar med dessa barn på förskolor och på skolor. Men det finns mycket rasism även i små barns verklighet. Vi

ser det inte alltid, delvis för att vi vuxna inte vill erkänna det. Barn lär sig redan innan de börjar skolan att "ras" kan vändas mot vissa människor. På förskolor och lekplatser kastas glåpord och i slagsmål används rasistiska tillmälen. Skolan kan vara ett rent helvete för en del barn, bara p.g.a. rasism. De flesta historier om skolan var berättelser om hur besvikna mina informanter var på sina lärare, som inte såg rasismen i skolan, eller inte ville göra något åt den. Det fanns också berättelser om rasistiska lärare.

Individens erfarenheter av rasism och deras möjligheter att förhålla sig till dessa har mycket att göra med föreställningar om kön. Och det är inte bara kön utan hur kön och idéer om olika nationaliteter och etniciteter sammanflätas. En pojke som ser "asiatisk" ut kan undgå sexuella trakasserier medan en pojke som ser "afrikansk" ut ofta blir sedd genom en sexistisk stereotyp som gör honom skrämmande i många människors ögon. Till och med väldigt unga flickor (11-12 år) som har asiatiskt eller afrikanskt ursprung kan bli uppfattade som vuxna kvinnor och bli utsatta för sexuella trakasserier.

Vissa diskurser (som ras, familj, olika nationaliteter och kulturer o.s.v.) tvingar också människor att förhålla sig till sina relationer, till vissa platser eller kulturer. Olika representationer av "det andra landet" i media, i skolböcker och i skämt tvingar dessa unga människor att tänka på och förhålla sig till innebörden av sina rötter. Många negativa representationer av en

ung persons födelseland kan resultera i att hon gömmer sina (andra) rötter i vissa situationer då detta är möjligt.

Rasism handlar om ojämlika maktrelationer, diskriminering, förtryck ... att möta rasism (att vara en måltavla) betyder att du (bara p.g.a. din hudfärg och etniska bakgrund) har en lägre position i sociala maktrelationer.

Min forskning visar att rasism inte bara handlar om erfarenheter av öppen, avsiktlig rasism. Det handlar också om att vara medveten om rasismens många uttryck: hur andra människor ser dig och behandlar dig (annorlunda än dina kamrater), hur du alltid måste ha en beredskap för att du riskerar att bli ett offer för rasism. Rasismens roll (eller olika uttryck för rasism) varierar beroende på många faktorer: din ålder, ditt kön, det stöd du kan få eller inte få från din familj eller ditt sociala sammanhang o.s.v. Även individens möjligheter att förhålla sig till sina erfarenheter varierar beroende på dessa faktorer (och även personligheten spelar stor roll). Det som är traumatiskt för en del människor kanske inte är så stor sak för en annan... eller... det kan bli "en stor sak" senare, även om man som barn säger att " det spelar ingen roll"."

Varför tror du att det är svårt för barn att prata om rasism?

"De barn jag har intervjuat sa att de var rädda att det skulle bli ännu värre om deras föräldrar ingrep. Barnen verkade vara säkra på detta. Unga och vuxna personer, som sa att de brukade tänka så, tillade att föräldrar borde göra något. Ibland hindrar föräldrars och andra vuxnas beteende barn från att berätta om sina upplevelser. Föräldrar och lärare säger ofta "häng bara med de andra" eller " de andra barnen menar inget illa". Om barnet vet att de

Anna Rastas

andra inte vill ha henne/honom med, och att de faktiskt menar illa, då blir det meningslöst för henne/honom att berätta för vuxna som ändå vägrar lyssna. Barn kan också tro att de måste acceptera situationen. Ett annat exempel är välmenande föräldrar som, i sin strävan att hjälpa barnet, själva tar till rasistiska strategier genom att säga saker som "Säg bara till dem att du inte är en flykting!" Genom att förstärka skillnader mellan olika rasifierade och förtryckta grupper försvårar de för sina barn att skapa allianser som skulle kunna vara ett stöd i deras vardagliga kamp mot rasism."

Vilken medvetenhet behöver adoptivföräldrar för att kunna hjälpa sina barn att hantera vardagsrasism?

"Redan före adoptionen skulle de bli tvingade att tänka på frågor som rör rasism, dess olika yttringar, dess olika innebörder för olika människor ... det faktum att RAS SPELAR ROLL!

Jag anser att adoptivföräldrar (och adoptiv-sökande) borde ha kontakter och tillbringa tid med olika "minoritetsgrupper" i deras samhälle."

Kan du beskriva svårigheten med att vara en "vit" kvinna med "icke-vita" barn i ett samhälle som har en "vit" majoritetskultur?

"Att tala om min vithet är, framförallt, att prata om den plats jag tilldelas i rasrelationerna. Jag har en position som en i den dominerande "vita" befolkningen medan mina barn har afrikansk bakgrund. Detta betyder att rasism är en vardagsfråga i mitt liv. Jag delar med de "icke-vita" mammorna det faktum att våra försök att prata om rasism ofta inte förstås och att vår oro underskattas och ibland avfärdas av folk, till och med professionella som arbetar med våra barn. Min position skiljer sig dock från en del av de invandrade mammorna i hur vad jag säger blir mottaget: ibland blir till och med deras rätt att prata ifrågasatt. De blir nedlåtande behandlade i stället för lyssnade till. En mamma med utländsk bakgrund sa en gång till mig efter att hon sett mig prata på TV om rasism: "Det är bra att du pratar om de här sakerna, för folk kommer att lyssna på dig, de lyssnar inte på oss om vi pratar om detta." Det faktum att jag inte tillhör "oss" i detta är ett exempel på min vithet. Myntets baksida är att min vithet utesluter mig från vissa arenor där kollektiva rasifierade identiteter diskuteras och utövas som en källa till motstånd mot rasism. Detta betyder att en del strategier som är tillgängliga för "icke-vita" föräldrar inte är tillgängliga för mig.

En annan aspekt som gör min vithet till ett ambivalent privilegium är mitt kön. Färg är en bekönad kategori men igen på ett motsägelsefullt sätt. I det rasifierade idealet har "vita" kvinnor

blivit tillskrivna vissa attribut – kyskhet och renhet – som biologiska reproducenter, som "rasens väktare". En "vit" mamma med ett "färgat" barn är ett lätt byte för kommentarer som "Är hon/han verkligen ditt barn?" eller "Du har varit med en svart man!". Det finns många berättelser, bl.a. bland de föräldrar jag har intervjuat. "Vi" har lärt oss alla "hon måste ha haft sex med en svart man" –blickarna, liksom, i adoptivmödrars fall, den uppenbara lättnaden när det visar sig att vi är "särskilt respektabla människor" istället för "lösaktiga och omoraliska kvinnor".

Det som troligen aldrig kommer att upphöra att sära mig är att, p.g.a. min hudfärg och mitt föräldraskap, blir min relation och min kärlek till mina barn ifrågasatt och inte alltid accepterad. Det är som att jag har förnekats grundläggande rättigheter som att bli kär, att få barn och bilda familj, med människor som har en annan position i rashierarkierna. Det är ett smärtsamt sätt att uppleva och bli berörd av rasism."

Varför anser du att det är viktigt att utforska sin vithet?

"Att känna till/ha en idé / förstå sin egen privilegierade, (om man är "vit") position är det enda sättet att förstå de möjliga begränsningarna för sin kunskap/förståelse... den enda möjligheten till dialog (mellan sina barn och sig själv), det enda sättet att få en kunskap om de många innebörder som rasism har för "icke-vita" människor.

Jag tror att det svåraste med att vara en "vit" mamma till "icke-vita" barn är det faktum att man ständigt behöver begrunda vilken betydelse ens vithet har för föräldrakompetensen, ens relation till barnen, och speciellt deras (sina barns) tankar om dessa frågor."

Att tala om ras är viktigt för att väcka medvetenhet men samtidigt finns det en risk att diskussionen reproducerar rasistiska idéer? Har du någon idé om hur detta skulle kunna undvikas?

”Vi måste alltid förhålla oss till essentialismens frågor och faror när vi talar om och kämpar mot rasism. Till och med att använda ord som ”vit” och ”icke-vit” reproducerar en del idéer... Men tankar och frågor om den föränderliga OCH politiska aspekten av dessa kategorier kan bli inkluderade i diskussionerna.

Jag har också funnit Gayatry Spivaks idé om ”strategisk essentialism” mycket användbar. Grupper kan inte tala för sina rättigheter om de inte kan säga att ”vi” existerar. Detta ”vi” kan vara en föränderlig och förhandlingsbar kategori (som det också är i denna tid av identitetspolitik).”

Anser du att samhället på den strukturella och institutionella nivån borde stimulera förändring? Har du några förslag på hur det kan göras?

”Jag anser att rasism är ett så stort och flerdimensionellt problem i de flesta samhällen att vi måste utmana och kämpa emot den på alla plan: på det individuella planet (vi har alla en hel del att lära!), i vardagliga möten med andra människor, på den kulturella nivån (t.ex. att vara uppmärksam på rasistiska representationer och diskurser omkring oss), på den institutionella nivån... Emellertid behöver individen i sina försök att utmana rasism, att intervensera i möten med rasism och mot rasistiska diskurser, stöd från viktiga sociala institutioner som skolan, polisen, politiker och andra policyskapare.” ■

Information om barn på internet

Det är vanligt att adoptivfamiljer publicerar information om sin adoption och sina barn på webbsidor, i resedagböcker och liknande sidor på internet. Dessa sidor är av stort intresse för släkt, vänner och andra familjer som vill adoptera.

Innan adoptionen är klar är det dock viktigt att adoptivföräldrar inte lägger ut foton på och detaljerad information om det barn de blivit utsedda som föräldrar till. Detta är viktigt eftersom det kan tillkomma information i ett adoptionsärende som kan avbryta adoptionsprocessen ända fram tills adoptionsbeslutet är fattat. En annan anledning till att vara försiktig med att publicera information om barnet är att den kan läsas i barnens ursprungsländer vilket skulle kunna vara till skada för barnets föräldrar eller släkt. Det kan också vara så att myndigheterna i ursprungsländerna ställer sig negativa till att information om barnen sprids på internet.

Det kan mot den här bakgrunden finnas anledning för adoptivföräldrar att allmänt sett vara försiktiga med att publicera information om sin adoption och sina barn på internet, allt för att inte äventyra enskilda adoptioner och skada adoptionsverksamheten.

Som barn har man svårt att välja sin miljö

Intervju med Oivvio Polite

Oivvio Polite arbetar som redaktör för tidskriften Slut och som programmerare. Han skriver också på en biografi om sin pappa Allen Polite, som var en av de många konstnärer och intellektuella som under sextioalet lämnade USA och sökte sig till Europas kulturscen. Pappan var afroamerikan och Oivvio Polite har som frilansjournalist skrivit mycket om rasism. Flera av hans artiklar finns samlade i boken White like me.

Intresset för rasism väcktes då Oivvio Polite efter gymnasiet åkte till New York för att bo med sin pappas släktingar. Han umgicks med sina kusiner och lärde sig om svart historia i USA och amerikansk rasism. Han kallar det "ett slags svart uppvaknande" och säger: "Då började jag som ett naturligt steg att tänka på min egen uppväxt i Sverige och vad det betyder att växa upp som svart i ett nästan helvitt samhälle. Då när jag var nitton hade jag ett stort behov av att hålla på med de frågorna. Det var mycket som jag behövde reda ut för min egen skull för att få något slags lugn i kroppen."

Du säger att alla är rasister. Vad menar du då?

"Jag har jämfört med sexism. Det har varit mer etablerat i Sverige eftersom den feministiska rörelsen varit mer framgångsrik än den antirasistiska rörelsen. Tankar om könet som en konstruktion och att vi fostras in i könsroller är mer etablerade. Det betyder inte att alla människor är rabiata misogyna men det betyder att vi alla är med om att reproducera ett sexistiskt system. Så tänker jag kring ras också. Jag har alltid tänkt att extremhögern i Sverige är ett ganska marginellt fenomen och är mer intresserad av diskriminering i mainstreamsamhället. Det är mer intressant att titta på diskriminering på arbetsmarknaden, på bostadsmarknaden eller i det juridiska systemet än att intressera sig för våld mot flyktingförläggningar som ändå är en randföreteelse. Det har varit lätt

för det etablerade samhället att ta avstånd från de extrema våldsuttrycken och inte ta i mer komplicerade och vardagliga företeelser. Att säga att vi alla är rasister är ett sätt att flytta fokus från det extrema till samhällets huvudfåra."

På vilket sätt påverkas vi av rasismen?

"För många människor påverkar den både livsval och möjligheter att t.ex. välja ett yrke, en viss utbildning, eller var man kan bo eller inte bo. Jag har också varit mycket inne på hur det påverkar den egna självbilden. Det kanske är särskilt relevant för adopterade. Jag har förstått att det finns en del psykisk ohälsa bland adopterade och jag har alltid tänkt att det finns ett samband med att man är utsatt för ett ständigt ifrågasättande. Att icke-vita människors närvaro alltid ifrågasätts är i varje fall något jag upplevde under min uppväxt. Var kommer du ifrån? Underförstått vad gör du här egentligen, passar du verkligen in här o.s.v. Det leder till att man frågar sig själv: Passar jag egentligen in här? Eller är jag helt fel här? Jag tror att många barn till invandrare som växer upp med icke-vita föräldrar har en backup därifrån. Verklighetsbilden att rasism existerar blir bekräftad hemifrån, eftersom ens föräldrar har gjort liknande erfarenheter och kan identifiera sig med dem. För många adopterade kan jag tänka mig att det stödet inte finns.

Det finns undersökningar om att barn är särskilt utsatta t.ex. Det måste vara något annat av Viveca Motsieloa (finns på www.rb.se). Som

Oivvio Polite

barn har man svårt att välja sin miljö. Man blir instoppad på dagis och i skolan och så ska man klara av allt som pågår där. Som vuxen kan man mycket mer välja sin miljö. En annan undersökning *Att färgas av Sverige* som gjorts av Viktorija Kalonaitytė, Victoria Kawesa och Adam Tedros (finns på www.do.se) handlar också om ungas erfarenheter av rasism. Den visar att många unga som växer upp på landsbygden ser det som en strategi att flytta till storstan för att komma undan det de blivit utsatta för på landet. Det är ett sätt att förhålla sig till rasism. Men barn har begränsade möjligheter att ta till sådana strategier och de har mindre möjligheter än vuxna att förstå, analysera och lyfta sig själva ur det som pågår. Jag tror också att det finns en högre tröskel för andra människor till att utsätta

en annan vuxen för en kränkning än det finns för att utsätta ett barn för en kränkning. Barn är generellt mycket mer utsatta för övergrepp.”

Du berättar i din bok att din pappa sa till dig då du var liten: "Remember that you're white". Vad tror du han menade med det?

Ja, jag har skrivit om det, i boken och det var en sådan grej som jag inte förstod. Vad menade han med det? Under många år läste jag en massa konstruktivistiska idéer om ras och kön. I ljust av det tänkte jag att det var fel att identifiera sig som svart. För om jag identifierar mig som svart så skriver jag under på hela det rasistiska systemet. Då skriver jag under på att det existerar raser. Det enda riktiga är att komma till en punkt bortom den typen av identifikation. Men sedan har jag landat i ett vardagsförhållningssätt som är att ras ändå existerar som en social verklighet. Det måste man hela tiden förhålla sig till. Idag identifierar jag mig ganska tydligt som svart. Det är en strategi som känns bra och positiv för mig. Men det betyder inte att jag tror att detta är den mänskliga historiens slutstadium. Om tvåhundra år kanske inte de distinktionerna mellan människor kommer att existera. Det kanske kommer att finnas en massa andra distinktioner som kanske kommer att vara negativa och förtryckande men kanske inte just ras.”

Tidigare under året blev det stor uppståndelse i USA då en afroamerikansk familj adopterade en liten vit flicka. Den vita allmänheten reagerade med misstänksamhet. På allmänna platser kunde folk komma fram till flickan och fråga om hon var kidnappad. I den afroamerikanska befolkningen höjdes kritiska röster som undrade varför familjen inte adopterat ett afroamerikanskt barn. Hur tror du att man skulle reagera i Sverige?

”Vi har ett annat läge här. Det betyder inte att man är mer rasistisk i USA och att vi inte är rasister här men i USA är positionerna mycket mer fixerade. I USA finns en svart minoritet som fört en politisk kamp i ett par hundra år och utvecklat starka lojalitetskrav. Det finns ett socialt tryck från den svarta gruppen att man inte ska gifta sig eller skaffa barn med någon utanför den egna gruppen. Det ses som ett slags svek. Jag säger inte att det är rätt men den historien finns där. Man har en låg grad av blandäktenskap. Jag tror att andelen blandäktenskap i Sverige är otroligt mycket högre. I USA har ju svarta organisationer motsatt sig att vita par får adoptera svarta barn. Man har sagt att vita familjer inte kan ge svarta barn den känslomässiga beredskap de behöver för att kunna hantera rasismen i samhället. Då en svart familj adopterar ett vitt barn i den kontexten så blir det en slags man-bet-hundhistoria. Det är något omvänt mot en existerande norm. Här är det lite otydligare vad normen verkligen är. Det är i stor utsträckning vita par som adopterar icke-vita barn från utlandet men det finns inte ett lika detaljerat kulturellt regelverk kring de här frågorna i Sverige. Därför tror jag att det i Sverige skulle bli antingen en icke-reaktion eller att man inte skulle veta var man skulle göra av det.”

När du säger icke-reaktion, vad menar du då?

”Ja, man kan ju tänka på att icke-vita människors upplevelser av rasism och den smärtan har osynliggjorts. Det är ett vanligt förekommande fenomen. Det kan nog vara vanligt om man är vit och har icke-vita barn att man inte kan ta in att de blir mobbade i skolan för att de är icke-vita. Det kan vara ett vanligt förhållningssätt att man osynliggör och lämnar det till barnet att självt hantera.”

Vad tror du ligger bakom osynliggörandet?

”Det finns i Sverige en stark föreställning om att vi har ett samhälle där alla har samma rättigheter och möjligheter. Det finns ett starkt rättvisepatos. Då icke-vita människor som kommer hit till Sverige påstår att det finns ett stort glapp mellan den svenska självbilden och den svenska verkligheten kan man hantera det på olika sätt. Antingen kan man ta det på allvar, lyssna och säga att vi måste göra något åt det. Eller så kan man säga att det stämmer nog inte, det är nog bara du som har egna problem, du är osäker, det där har med dig att göra. Låtsas inte om dem bara. Man hanterar det som att det inte är en riktig fråga för då kan man fortsätta att tänka att Sverige är ett jättebra land.

Det handlar nog också om vem man tänker sig har hemortsrätt. Jag återvänder hela tiden till att göra jämförelser med USA och svartas jämlikhetssträvanden där eftersom det är min bakgrund. Där kan man säga att svarta amerikaner i och med medborgarrättsrörelsen tvingade fram en slags historisk överenskommelse. Man pekade ut glappet mellan visionen om vad USA skulle vara och vad USA faktiskt var. Det finns konsensus om att rasism i USA har varit ett stort problem och att samhället inte riktigt har förverkligat idén om sig själv innan man blivit kvitt de problemen. Men i Sverige, och i Europa generellt, har etniska minoriteter aldrig lyckats tvinga fram en liknande samhällelig överenskommelse.” ■

Lästips:

Oivvio Polites artiklar om rasism finns samlade i boken *White like me* (2007) Stockholm: Danger bay press.

Vi behöver prata om rasism för barnens skull

Intervju med Carina Tigervall

Förra året publicerade Carina Tigervall tillsammans med Tobias Hübinette boken Adoption med förhinder som återger och analyserar adopterades och adoptivfamiljers berättelser om vardagsrasism och etnisk identitet.

Carina Tigervall är doktor i sociologi och undervisar på Socialhögskolan vid Lunds universitet. Hennes doktorsavhandling handlar om hur svenskheten kan förstås utifrån hur ”invandranen” skildras i svensk film. Som förälder till två adopterade barn var det naturligt för henne att tillämpa sitt forskningsperspektiv för att förstå adopterades och adoptivfamiljers erfarenheter. Som forskare var Carina Tigervall van att röra sig med begrepp som rasism och rasifiering, vilket visade sig svårt i det internationella adoptionsammanhanget och hon mötte där ett stort motstånd mot att prata om detta.

Varför tror du att det är så laddat att tala om rasism?

”Jag tror att väldigt mycket handlar om svensk självbild. Det finns en idé om svenskar som fördomsfria och antirasister som har en väldigt stark koppling till 68-rörelsen. Det är en del i själva adoptionsrörelsen den här utopiska drömmen om att man kan flytta runt människor hur som helst och att vi inte längre ska vara rasister. Ja, jag säger utopi för man tänkte sig en bättre värld men man började kanske leva i den innan den fanns.”

Carina Tigervall tror att det finns en generationsmotsättning mellan dem som trodde på utopin och deras barn. Därför är det viktigt att hon och Tobias Hübinette har skrivit boken tillsammans. Han har utifrån sin position som adopterad i början av 1970-talet en mycket kri-

tisk hållning till 68-rörelsen medan hon själv är mer kluven. Hon säger: ”Man känner att det var någon typ av oförstånd alltihopa. De här utopiska gärningarna kan vara viktiga för den allmänna samhällsutvecklingen men man kan fundera på vem det drabbar. Jag tror man måste vara så här kluven och ambivalent inför det. Det var inte antingen jättebra eller dåligt. När man införde den här typen (d.v.s. internationella adoptioner Red. anm.) av adoption ville man ju något positivt.”

Det verkar vara svårt att prata om rasism men mer accepterat att säga att internationellt adopterade har en annan etnicitet. Till vardags märks denna uppfattning t.ex. internationellt adopterade kallas ”nästan svenska”. Det tycker Carina Tigervall blir konstigt. Hon förklarar att etnicitet är ett samlingsbegrepp för kultur, religion, språk, nation och ras. Vad menar man då när man säger att adopterade har en annan etnicitet? De flesta internationellt adopterade är svenska i alla avseenden utom att de ser annorlunda ut. Hon säger: ”Det enda som blir kvar är ju just kroppen, utseendet. Det brister för svensken i gemen då man måste konfrontera att kroppen finns där och har en betydelse.”

Kanske är det ett försök att blunda för något man inte vill se som gör att det är svårt att prata om rasism kopplat till internationell adoption. Sedan Carina Tigervall börjat tala om adopterades och adoptivföräldrars upplevelser av rasism har hon blivit kallad adoptionskritiker, vilket hon inte alls är. Däremot menar hon att när det

finns vardagsrasism i samhället har vi ett ansvar att tala om de här frågorna för de internationellt adopterade barnens skull. Hon säger ”Det är ju en kritik mot Sverige, inte en kritik mot adoptivföräldrar.”

Vad är det då som gör att internationellt adopterade kan uppfattas som bara ”nästan svenska”?

Carina Tigervall tror att det kan ha att göra med en bild av svenskhet som vuxit fram i historien. Hon berättar om boken *Det rena landet* av historikern Maja Hagerman som beskriver hur kulturhistoriker och konstnärer skapade en bild av att svenskarnas förfäder skulle ha tillhört ett överlägset folkslag, de s.k. germanerna. Dessa tankar växte fram under århundraden och rasbiologiska institutet i Uppsala gavs i början av 1900-talet uppdraget att ge dessa idéer vetenskaplig förankring. Tiotusentals människor fotograferades och kategoriserades i olika rastyper.

Carina Tigervall

Materialet spreds sedan i pedagogiska böcker för att allmänheten skulle lära sig att urskilja dem som var romer, finnar, judar och samer från den germanska rastypen. Carina Tigervall säger: ”Vi vet någonstans att det finns en kollektiv skuld som handlar om ras. Den är kopplad till vad vi gjorde under andra världskriget, den är kopplad till steriliseringarna, hur vi behandlade norrlänningar, finnar och romerna. Vi har gjort väldigt mycket orätt. Då jag säger ”vi” menar jag Sverige i historien, mot en massa människor. För att göra upp med det har vi av sagt oss rasbegreppet.” Carina Tigervall konstaterar att vetenskapen har visat att människan inte kan delas in i olika raser men att det gamla kulturarvet lever kvar som sociala konstruktioner. Hon säger: ”Sociala konstruktioner är ju också verkliga. Den kulturella verkligheten är också verklig eftersom den har betydelse för våra liv.”

Då barnens och föräldrarnas utseenden skiljer sig åt blir adoptivfamiljen en familj som sticker ut. De flesta adoptivfamiljer bor i områden där det bor mest ljusa människor och barnens utseende skiljer sig från mängden. Ett sätt att undvika detta kan vara att söka sig till sammanhang där det bor många med mörkare hår och hudfärg. ”Adoptivföräldrar idag kan resonera så att det skulle vara skönt om vi kunde bo i ett område där det finns mer mörka barn så behöver inte vårt barn sticka ut så mycket.” säger Carina Tigervall. Hon berättar att några av bokens informanter valt att bo i ett invandrartätt område för att barnen inte skulle sticka ut. Men barnen uppfattades som avvikande i alla fall eftersom deras föräldrar stack ut från mängden. De andra barnen tyckte att adoptivföräldrarna såg konstiga ut och undrade om adoptivbarnen inte hade någon riktig mamma. Carina Tigervall

pekar också på att adoptivfamiljer kan råka ut för missförstånd i andra länder. Hon säger: "Det är inte självklart att man utomlands fattar vad det är. De kanske tror att det handlar om trafficking eller att barnen är tjänstefolk".

En annan aspekt är att hudfärg kopplas till social position. "Barn i invandratäta områden kopplar hudfärgen till klass. De vet att ljusa är rikare. Adopterade blir svåra att läsa av. Nu kan ju det gälla invandrabarn också för de kan ju ha rika föräldrar. Det är väldigt lätt att man grupperar ihop att invandrare är de som bor i Rosengård och det är de som är fattiga och trångbodda. Men det är ju inte alltid så."

Upplevelsen av att inte helt inkluderas i svenskheten tror Carina Tigervall kan vara en anledning till att adopterade söker efter sitt ursprung. "Socialpsykologiskt fungerar vi människor så att vi söker tillhörighet till olika sammanhang hela tiden och blir man inte inbjuden på ett ställe så söker man vidare."

Det är viktigt menar Carina Tigervall att rasism inte bara förknippas med Sverigedemokraterna och högerextrema grupper som nazisterna. Rasism är något mer vardagligt som t.ex. att vi skrattar åt asiater i reklamslag. Det uppfattas inte som rasism utan som något roligt. Hon säger: "Det är ju gemenskapsskapande bilder. Vi skapar ett vi genom att skratta åt någon annan. Norgehistorier är kanske lite mer harmlösa, men egentligen samma sak. Vi blir svenskar för att vi skrattar åt norrmän. Ett annat exempel är att vi skrattar åt språk. Sången *I medelhavet Sardinier* simmar handlar ju om att vi ska tycka att det är kul att höra de andra språkens lustighet. Och roligast är då finskan och ryskan om jag minns det rätt. Jag tror man måste sluta helt enkelt. Vi måste kunna hitta gemenskap kring något annat än att stänga ute andra, eller är gemenskap per

definition att stänga ute andra. Det kanske är så det är?"

Carina Tigervall anser att ett övergripande problem, som gör det svårt att uppfatta och påverka rasistiska idéer, är att samhället genomsyras av individualism. Hon förklarar att tanken om allas rätt att bli behandlade lika, som i skolans likabehandlingsplan, kan dölja att alla inte har samma förutsättningar i samhället. Hon menar att en stor utmaning för adopterade och adoptivföräldrar är att se de strukturer som verkar bakom den rådande trenden av individualisering. "För adoptivföräldrar är grunden att man måste fixa allt själv. Jag måste kunna fixa det som har med min familj att göra. Det är något man lär sig på adoptionskurser o.s.v. Om du nu gör den här grejen då är du ansvarig för att det ska fungera. Så säger man. Och det är rätt i och för sig. Men det finns också en baksida med det och det är att den kollektiva möjligheten att göra en samhällsförändring alltid kommer i skymundan." Istället läggs eventuella problem på det enskilda barnet. Carina Tigervall säger: "Det finns en föreställning om att alla problem handlar om anknytning eller att det är fel på barnen på olika sätt. Det är okej att barnet har LKG, inte kan prata rent, har en sen utveckling eller är för kort. Allt det här är okej, vi har förlikat oss med att vi fick sådana barn och det kan vi prata jättemycket om." Vad Carina Tigervall saknar är mer samtal kring hur det är att leva som internationell adoptivfamilj i Sverige och hur förutsättningarna för de adopterade barnen att känna sig hemma i Sverige skulle kunna förbättras.

Det kan vara hotfullt att se den rasistiska strukturen eftersom det kan hota familjens sociala tillvaro. Carina Tigervall säger: "Det är väldigt besvärligt. För man är ju beroende av samspelet med andra människor, att finnas i ett

samhälle. Samtidigt vill man skydda barnet och om det här samhället inte är bra för barnet, vad gör man då? Ska man då be alla dra åt helvete? Det går inte för vad försätter man barnet i för situation då som inte får några kompisar, som inte blir bjuden på kalas och har föräldrar som inte träffar andra vuxna? Då sitter man som i en skyttegrav. Det är inte heller bra för barnet. Så jag känner att på det enskilda planet kan jag göra väldigt lite och det jag gör drabbar alltid på olika sätt...”

Har du idéer om vilka insatser samhället skulle kunna göra för att förändra?

”Om man går tillbaka till Socialhögskolorna så behövs utbildning om etnicitet, det grundläggande begreppsliga, vad är etnicitet, kultur, hederskultur och rasifiering, vad är rasism. Jag ser bland studenterna som skriver uppsats att många av dem är fördomsfulla och de är som svenskar i allmänhet. De vet ingenting om att det finns rasism och rasifiering men de vet nästan allt om hederskulturer. De har tagit del av medias bild kring det. Kanske kan ni som myndighet påverka socialhögskolorna att lyfta in sådana här frågor om etnicitet och rasifiering i undervisningen. Om man sedan tittar på socialkontoren så har jag sett på flera studier av socialarbetare att likabehandlingstanken är väldigt stark. Då kommer vi tillbaka till individualismen som jag sa var det övergripande problemet. Det är förstås jättebra att behandla alla lika men det är också viktigt att se de strukturer som finns när det gäller invandrare, adopterade och adoptivfamiljer o.s.v. En annan aspekt är normalitetsbegäret. När man bedömer vem som ska bli adoptivförälder så vill man att de ska vara så normala som möjligt. Men om man hittar de allra normalaste så kanske

man får tag i människor som har väldigt svårt att hantera sig själva som avvikande. Jag tror det är värt att tänka på att den perfekta familjen som aldrig haft bekymmer, har en perfekt relation till sin släkt och så vidare kanske har jättesvårt att konfrontera att man får ett barn som inte är normalt på alla parametrar.”

Carina Tigervall framhåller att adoptivföräldrar har ett ansvar för att prata om rasism och försöka förändra inställningen i samhället. Hon säger: ”Barn kan ju inte göra något så adoptivföräldrar måste göra det. Andra vita svenskar kan smita undan såvida de inte plötsligt blir kära och på så sätt hamnar i en relation med en icke-vit. Då kan de plötsligt vakna upp och finna en värld som de inte visste fanns. Jag träffar människor som är i precis det läget, som har blivit kär i någon och så plötsligt ser de en värld med rasism och en massa dåliga saker som de förut inte visste fanns. Många behöver inte tänka så här men jag tycker att alla skulle göra det. Det skulle bli ett bättre samhälle för alla. Oavsett färg ska man inte behöva känna sig som bara nästan svensk, invandrare, muslim, fattig eller vad man nu får för etikett när man inte är blond.” ■

Adoptivföräldrar och adopterade skulle kunna förändra normen

Intervju med Tobias Hübinette

Tobias Hübinette forskar vid Mångkulturellt Centrum i Botkyrka. Han är doktor i koreanologi och hans avhandling handlar om den koreanska adoptionsfrågan. Han är själv adopterad från Korea. Sedan unga år har Tobias Hübinette ett engagemang i den antirasistiska rörelsen. Förra året publicerade han tillsammans med Carina Tigervall boken Adoption med förhinder.

Carina Tigervall menar att den internationella adoptionsverksamheten har en koppling till 68-rörelsen. Som hon ser det tänkte man sig en bättre värld, fri från rasism och fördomar, men började leva i den innan den fanns. Vad säger du om det?

”Jag ser att det fanns utopiska tankar kring det här projektet som handlade om avkolonialisering, antirasism och solidaritet med tredje världen. Men jag anser att det också kan ses som en fortsättning på det som varit. Västvärlden fortsatte att behålla initiativet och makten över hur man skulle tänka kring hur världen såg ut efter avkolonialiseringen. I stället för att se 70-talet som ett brott med historien så ser jag det som en slags fortsättning.”

Om man ser det så, hur kunde det bli så då uppsåtet var det motsatta?

”Det skedde ju på ett omedvetet plan, inte bara på individnivå utan även på samhällsnivå. På den medvetna nivån så föreställde man sig att man var solidariska antikoloniala antirasister men på den omedvetna nivån fortsatte man ju ändå att behålla överläget. Man gjorde det för att man var van vid det och för att det är den enda position som funnits för Sverige och Europa under flera hundra år. Psykiskt fortsätter man i gamla hjulspår helt enkelt. Sedan är det ju den materiella verkligheten, den ekonomiska maktobalansen på den globala nivån, och i det avseendet är det ju otvetydigt att man är i överläge. Man kan väl

uttrycka det som att man var blind för sin egen makt och inte såg sin egen bekväma position som egentligen var rätt ohotad.”

Tobias Hübinette menar att den globala maktobalansen återspeglas i adoptivfamiljen. Han säger: ”Det blir tydligt i Carina Tigervalls och min studie att det ofta verkar vara en stor klyfta mellan hur de adopterade och deras föräldrar upplever vardagen och verkligheten i Sverige, trots att de tillhör samma familj. Den ena parten upplever verkligheten som ganska oproblematiserad och den andra är med om saker som inte alltid är så lätta att tala om eftersom språket saknas.”

Hur kan man förklara att denna klyfta uppstår?

”Det är en slags fenomenologisk klyfta, hur man erfarenhetsmässigt upplever tillvaron. De flesta adopterade kommer till familjer som tillhör normen i samhället och det är inte så lätt för dessa föräldrar att sätta sig in i sina barns verklighet. De adopterade ser annorlunda ut än majoritetsbefolkningen, de ser ut som invandrare egentligen. Det absoluta flertalet av de erfarenheter som mina informanter talade om är ganska lika de som invandrare har.”

De internationellt adopterade kan hamna i en sorts mellanposition. Å ena sidan uppfattas de inte som helt svenska och å andra sidan tillhör de inte någon minoritetsgrupp i samhället. Tobias Hübinette pekar på att ”Barn till invandrare har sina föräldrar och sin släkt och kanske grannar

i bostadsområdet. Man har kanske gjort resor till familjens ursprungsland sedan man var liten, man ser på TV-kanaler från familjens ursprungsland o.s.v. Det absoluta flertalet av de erfarenheter av rasism som mina informanter talade om är ganska lika de som invandrare har. Men adopterades liv skiljer sig från invandrades eftersom de oftast lever isolerat från andra i samma situation. De är ofta ensamma om att se annorlunda ut familjen, i kompisgruppen, på jobbet o.s.v. Det gör att deras upplevelser och tolkningar och kanske framförallt deras motstrategier ser väldigt annorlunda ut.”

I boken jämför du internationellt adopterade och transsexuella?

”Ja, jag menar att det finns en likhet med transsexuella och vuxna adopterade för att den här isolationen leder till att man utvecklar en självbild som vit. Det är också beteende. Då menar jag allt från hur man talar, vad man äter, hur man går och hur man klär sig. Det går därför att tala om en grupp som är fysiskt icke-vita men som på alla andra plan är vita. Om man ska återgå till parallellen med transsexuella så brukar man säga att ett sätt för dem att bli accepterade och passera som det kön de identifierar sig som är att efterlikna det på ett perfekt sätt. Det är ju vad många adopterade också gör, skulle jag vilja hävda. De visar upp en överdriven typ av svenskhet.”

Det kan också ske en överdriven identifikation med ursprungskulturen och det kan bli märkligt menar Tobias Hübinette. Han säger: ”Adopterade har bara västvärldens föreställningar att ta in och förhålla sig till. Så det blir den adopterades och adoptivföräldrarnas öde att gå på de gamla föreställningar som finns. Det är föreställningar

Tobias Hübinette

som kommer ur kolonialistiska och rasistiska idéer. De är gammalmodiga men återkommer hela tiden och reproduceras i kulturen, i bilder, reklam, tv-program, filmer, romaner o.s.v. Det är svårt att inte påverkas av det.”

Tobias tycker att synen på adoptivfamiljen behöver ändras. Han säger: ”Man får fundera över vad adoptivfamiljen egentligen är för något i förhållande till frågor som migration och etnicitet. Det är i alla fall till vissa delar en familj som sticker ut trots att de inte är invandrarfamiljer. Man behöver identifiera sig med att vara en familj som kan drabbas av rasistiska stämningar och nedlåtande attityder mot ursprungsländerna. Inte bara då det kommer från extrema grupper som Sverigedemokraterna utan även det mindre uppenbara som finns i majoritetskulturen. För om ens barn drabbas så drabbar det även en själv som förälder.”

Liksom Carina Tigervall tycker han att staten borde tänka över vilka krav som ställs på adoptivsökande t.ex. i medgivandeutredningarna.

Han önskar att staten skulle föra upp på den offentliga agendan att adopterade kan särbehandlas p.g.a. sitt annorlunda utseende och utifrån detta revidera synen på utredning och förberedelse av blivande adoptivföräldrar. Tobias Hübinette säger: ”P.g.a. av att de som adopterar oftast tillhör normen verkar det finnas ett enormt behov av att fortsätta göra det, trots att man egentligen redan gått utanför normen när man adopterar. Om den här gruppen kunde släppa på det här normbegäret, som Carina Tigervall talar om, så tror jag att det finns en öppning. För tack vare att man tillhör normen så har man ofta det utrymme, man har råd att ställa sig utanför normen, utan att förlora sin maktposition i samhället. Det finns en del adoptivföräldrar som gör detta men det är inte den allmänna generella trenden.”

Tobias Hübinette menar att man skulle kunna se de internationellt adopterades position som en möjlighet att utvidga förståelsen för vad det är att vara svensk. Han säger: ”Nu blir jag utopisk men de skulle kunna förebåda en möjlighet att vara både vit och svensk utan att vara det rent fysiskt. Det verkar ju som att då den adopterade säger ”Jag är adopterad” blir det som ett sätt att säga ”Jag är svensk”.” ■

Lästips:

Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet (2008). Tobias Hübinette & Carina Tigervall. Mångkulturellt centrum. Boken kan beställas från butiken@mkc.botkyrka.se.

Middag med Pol Pot

Under hösten har Forum för levande historia visat utställningen Middag med Pol Pot. Utställningen utgår från Gunnar Bergströms återblickar på en resa som han gjorde 1978 till Demokratiska Kampuchea, nuvarande Kambodja. Tillsammans med tre andra personer blev han inbjuden av Röda khmererna och fick under besöket se arbetskollektiv, sjukhus, fabriker och tömda städer. Gruppen åt också en middag med Pol Pot.

Röda khmererna begick grova brott mot de mänskliga rättigheterna och bar ansvar för mer än en femtedel av den egna befolkningens död. Nu 30 år senare frågar sig Gunnar Bergström hur det var möjligt att inte se det massmord som pågick och t.o.m. försvara de övergrepp man kände till.

Middag med Pol Pot skildrar hur människor kan förblindas av ideologisk övertygelse, grupptryck och tidsanda. Utställningen skildrar en mänsklig tragedi i historien och låter besökaren fundera över viktiga frågor som kritiskt tänkande och personligt ansvar.

Utställningen visas t.o.m. 22 februari 2010.

För information om utställningen och Forum för levande historia se www.levandehistoria.se/

Källa: "Documentation Center of Cambodia" (DC-Cam)

Information och intryck från ett ursprungsland

Ett viktigt redskap i MIA:s tillsyn är besök i ursprungsländerna. Här sammanfattas information och några intryck från MIA:s resa till Polen i maj 2009. Under resan har landets adoptionsprocess studerats och besök har gjorts på myndigheter, barnhem och organisationer.

Polen

Adoption av polska barn till Sverige har förekommit sedan början av 1970-talet. Mellan 1969 och 2008 har 1 545 barn adopterats från Polen till Sverige. Under 1970- och 1980-talen rörde det sig om privata adoptioner. Adoptionscentrum hade en kontakt med en polsk organisation under ett par år i början av 1990-talet. Adoptionsgruppen Skaraborg, AGS, förmedlade adoptioner från Polen under åren 1991 till 2000. Barnen framför allt – Adoptioner, BFA-A, fick auktorisation för samarbete med Polen 1992 och är nu den enda svenska organisation som förmedlar adoptioner från landet.

Adoptioner förmedlades till en början av barnhem och lokala barnavårdsmyndigheter. Barnen placerades i första hand inom landet, i andra hand hos polska medborgare utomlands och i sista hand hos familjer utan särskild anknytning till Polen. De barn som lämnades för adoption till Sverige var redan under 1980-talet barn som inte kunde få nya familjer i Polen.

Idag har Polen ca 3 000 nationella och 300 internationella adoptioner årligen. Många barn adopteras av italienska familjer eftersom de är öppna för att adoptera äldre barn och barn med särskilda behov. Årligen förmedlas ca 20 adoptioner från Polen till Sverige.

Barns situation

Bevakningen av barns rättigheter får betecknas som formellt tillfredsställande i Polen. Det finns en verksam Barnombudsman som får allt större betydelse på sitt område, inte minst när det gäller att uppmärksamma brister i barnens rättsliga situation.

EU-information har inneburit att barnaga minskat, men våld mot barn på institutioner (i synnerhet barnhem) och i skolor är fortfarande ett problem. Numera är man medveten om att pennalism och aga förekommer, men några effektiva åtgärder för att få bukt med problemet har inte företagits. Toleransen mot olika former av fysiskt och psykiskt våld är stor och uppfattas av många som en naturlig del av uppfostran – attityder som dock sakta håller på att förändras i det polska samhället. Aga i familjen är inte förbjudet i lag och barnmisshandel är inte ovanligt. Ett problem är att flera tusen barn finns inhysta på statliga barnhem, vilka alltjämt ingår i ett föräldrat barnomsorgssystem. Alternativ med t.ex. fosterföräldrar är svagt utvecklat.

Kvinnors situation

Den katolska kyrkans konservativa inflytande och de traditionella kulturella könsmodellerna har medfört att jämställdhetsdebatten varit lågmäld

i Polen. En rad kvinnoorganisationer är förvisso verksamma, men deras resurser är begränsade och därmed också deras verksamhet. Polen har infört jämställdhetslagstiftning inom ett antal sektorer men har ännu ingen övergripande lagstiftning och sedan 2005 inte heller en övervakande funktion på hög nivå.

Hustrumisshandel är ett inte ovanligt fenomen i Polen. Det är emellertid svårt att bedöma problemets omfattning, då det anses socialt stigmatiserande och det inte finns något utbyggt system för att bistå kvinnor som misshandlas av sina män.

Situationen för kvinnor vad gäller sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är svår. Abortfrågan är starkt laddad och tudelar befolkningen. Konservativa krafter har utmålade abort som en kommunistisk styggelse. Påven har talat om abort under parollen frihet under ansvar men har inte mycket att säga om prostitutionen som är legal.

Polen har haft en restriktiv abortlag sedan 1992. Abort får endast genomföras om:

1. Kvinnan utsatts för våldtäkt
2. Kvinnans liv är i fara
3. Fostret är skadat

Även om något av de tre ovanstående kriterierna är uppfyllt kan vissa läkare vägra att utföra abort. Det finns exempel på kvinnor som mist livet och kvinnor som tvingats föda svårt funktionshindrade barn p.g.a. att läkare vägrat ge sin tillåtelse till abort.

Barnens bakgrund

Då ett barn far illa kan anmälan göras av polis, åklagare, socialbyrå, skola, förskola men även av enskilda, t.ex. anhöriga. Då domstolen fått in en anmälan om att ett barn far illa måste man enligt

lag öppna ett ärende. Kuratorer som är anställda av domstolen gör hembesök och utreder barnets situation. Om situationen är mycket dålig kan man omhänderta barnet omedelbart.

Om det är första anmälan och familjen inte redan är känd av myndigheterna brukar man besluta att begränsa vårdnaden. Kuratorn samarbetar med socialbyrå om stöd till föräldrarna så att de ska kunna rätta till sin situation.

Ärenden om vårdnad kan också väckas av den ena föräldern om den andra inte bryr sig om barnet. Mödrar kan skriva under medgivande att lämna barnet för adoption tidigast sex veckor efter barnets födelse.

Det fanns en utbredd kritik bland de personer MIA träffade vad gäller den tid som föregår beslut om att frånta föräldrar föräldrarätten. Man menade att de flesta barn skulle kunna adopteras inom Polen om beslut att frånta föräldrarna vårdnaden hade fattats tidigare. Många menade att domstolen inte lyssnar på socialtjänst och andra institutioners rekommendationer samtidigt som domstolarna av rätts säkerhetsskäl vill vara säkra på att det inte finns chans till bättring hos föräldrarna.

Det är domstolen som beslutar om ett barn ska förklaras tillgängligt för adoption. Sociala myndigheter i den kommun, stad eller powiat (flera kommuner i ett distrikt) där barnet bor söker familj för nationell adoption lokalt under en månad. Om ingen passande familj hittas till barnet får adoptionsmyndigheten i länet information om barnet. Länets adoptionsmyndighet vidarebefordrar barnets uppgifter till alla övriga adoptionsmyndigheter inom länet, Statliga adoptionscentret i Warszawa samt alla andra länsadoptionsmyndigheter och dessa söker adoptivfamilj i hela landet

under ytterligare två månader. Det statliga adoptionscentret får information om vilka barn som är tillgängliga för adoption i hela landet. Om man efter denna tid inte hittat någon adoptivfamilj i Polen kan barnet adopteras av en utländsk familj. Statliga adoptionscentret fattar ett formellt beslut om att barnet är tillgängligt för internationell adoption.

Krav på blivande adoptivföräldrar

- Gifta par. Ensamstående får ansöka om adoption, men i praktiken är det omöjligt för utländska ensamstående att adoptera ett barn eftersom de kommer sist i kön
- Minimiålder 18 år
- Intyg om genomgången föräldrautbildning
- Familjer som önskar adoptera från Polen måste som lägst ha medgivande 0 – inte fyllda 2 år

Föräldrar upp till 40 år kan utses till barn upp till 2 år.

Föräldrar i 40-årsåldern kan utses till barn 2-4 år och äldre.

Föräldrar i 45-årsåldern kan utses till barn i skolåldern.

Adoptionsprocessen

Vid barnbesked får familjen all tillgänglig information om barnet samt i de flesta fall också foto. Familjerna får även ett utlåtande från BFA-A:s anvisningsläkare som tagit del av samma information om barnet som familjen fått. De barn som finns tillgängliga för adoption är allt ifrån relativt små barn, 1-3 år, till barn i skolåldern. Även syskonpar och syskongrupper kan komma ifråga. Det är vanligt att barnen har någon form av sjukdom eller funktionshinder.

Vid adoption från Polen reser adoptivföräldrarna dit två, i vissa fall tre gånger. Under första resan intervjuas ibland adoptivföräldrarna av myndighetspersoner vid Statliga Adoptionscentret i Warszawa. De sökande stannar tre till fyra dagar. Under andra resan sker domstolsprövning nr. 1 då domaren beslutar om längden på adoptivfamiljens vistelse i landet. Den kan ibland vara beslutad innan familjen anländer. De får då veta vistelsetidens längd före avresan från Sverige. Vistelsetiden varierar mellan en till tre veckor (undantagsvis något längre) och längden bestäms utifrån vilken tid man tror att det aktuella barnet behöver för att bli redo för adoptionen. Om man under vistelsetiden märker att barnet behöver mer tid för att knyta an till adoptivföräldrarna kan man förlänga vistelsetiden.

De flesta familjer får ta hand om barnet under vistelsetiden i Polen, men alla barnhem

tillåter inte det. Familjen får då besöka barnet på barnhemmet varje dag. Ibland är barn placerade i jourfamiljhem istället för barnhem. Domstolen kräver ett psykologutlåtande om hur föräldrar och barn knutit an till varandra. Psykologen gör hembesök hos familjen. Vistelsen kan, efter särskild överenskommelse med domaren, få lov att delvis genomföras av endast den ena maken. Den mesta tiden måste dock båda makarna vara hos barnet.

Vid domstolsförhandling nr. 2 måste båda föräldrarna vara med. Denna gång behandlar man domstolens utredning i adoptionsärendet och om allt gått bra fattas beslut om adoption. Om barnet har fyllt 13 år ska också barnet ge sitt medgivande. Mindre barn närvarar inte, men man lyssnar på deras synpunkter. Det händer att mycket små barn säger nej. Tills beslutet vinner laga kraft kan de biologiska föräldrarna ansöka om att återfå vårdnaden och inhemska familjer kan ansöka om att få adoptera barnet.

Domen vinner laga kraft efter tre (i vissa fall två) veckor och familjen kan då ansöka om svenskt provisoriskt pass. Det är under dessa veckor i väntan på att domen vinner laga kraft som det i undantagsfall händer att adoptivföräldrarna åker hem till Sverige. De får då inte ta barnet med sig. Polska myndigheter har inte laglig rätt att tvinga familjen att stanna kvar i landet. BFA-A avråder dock sina familjer från att åka hem till Sverige i detta skede eftersom de flesta har haft sina adoptivbarn hos sig under vistelsetiden och en separation inte är bra för barnet.

En ny födelseakt med adoptivföräldrarnas uppgifter ersätter den ursprungliga, som arkiveras. Biologiska föräldrar får inte se den nya akten. När barnet är 18 år får hon/han läsa ursprungsdokumentet.

Polska myndigheter vill ha två uppföljningsrapporter per år under de första tre åren efter adoptionen och därefter en rapport per år till dess barnet (eller yngsta syskonet om man adopterat en syskonskara) fyllt sju år. Har man adopterat ett barn som hunnit fylla sju år innan de första tre obligatoriska rapporteringsåren är till ända får man inte sluta rapportera. Tre år är minsta rapporttiden för alla barn som adopterats från Polen, oavsett ålder.

Att söka sina rötter

Svenska ambassaden kan hjälpa adopterade att söka information om sitt ursprung. Man ansöker om ambassadens hjälp genom UD. Anvisningar om hur man ansöker finns på ambassadens webbplats www.swedenabroad.com under Pass & Körkort med mera i menyn. Man anger sina personuppgifter och i vilket syfte man behöver en viss adress samt betalar en avgift på 300 kr. Personuppgifter är skyddade av sekretess i Polen. Därför kan uppgifter endast lämnas ut med samtycke. En gammal sovjetisk regel om att man måste registrera sig om man befinner sig utanför sin folkbokföringsort gör att det är förhållandevis lätt att söka personer i Polen.

Ijämförelse med många andra ursprungsländer ligger Polen geografiskt och kulturellt nära Sverige. Med tanke på detta kan en särskild utmaning med att söka rötter i Polen vara att möta de socialt utsatta livssituationer som många ursprungsfamiljer lever i.

Barnen som blir kvar

De barn man inte lyckas finna en ny familj till försöker man placera i familjebarnhem och fosterhem. En del barn blir kvar på institution. MIA besökte ett par institutioner där BFA-A har fadderbarnsverksamhet.

En av institutionerna som MIA besökte har 40 platser för barn mellan 10 och 19 år, 30 platser på barnhemmet och 10 platser för de äldre barnen i en utslussningslägenhet. Då vi besökte barnhemmet var det fullbelagt.

Bakgrunden till att barn skrivs in på hemmet kan vara missbruk, våld eller oenighet inom familjen. Barnen har svåra upplevelser bakom sig. De känner sig svikna av sina föräldrar men längtar ofta hem. Personalen försöker arbeta med familjen och åker ibland på hembesök med barnen. De flesta barn på barnhemmet får inga besök alls och några får besök ibland. Föreståndaren berättade bl.a. om en stor syskonskara som var inskriven på barnhemmet. Mamman lämnade familjen för en ny man och pappan som hade missbrukproblem kunde inte

ta hand om barnen. Pappan besöker barnen en gång i veckan men mamman har bara besökt dem en gång.

De flesta barnen på denna institution har faddrar i Sverige, men inte alla. Vissa barn har faddrar både i Polen och Sverige. Barnen brevväxlar och sms:ar med sina faddrar och det händer att faddrarna kommer på besök. Barnhemmets personal är glad att barnen har faddrar i Sverige för det finns för få faddrar i Polen. Man vill dock inte att barnen har alltför nära kontakt med faddrarna för dessa kan plötsligt sluta vara faddrar och då blir det ytterligare ett svek mot barnen. ■

Besök hos en adoptivfamilj

Under MIA:s tillsynsresa till Polen i maj 2009 fick vi möjlighet att följa med på ett bedömningsbesök till en adoptivfamilj, som fått ta emot en två och ett halvt år gammal pojke tre dagar tidigare. Domstolen beslutar hur många bedömningsbesök som ska göras och syftet är att följa upp hur relationen mellan barnet och adoptivföräldrarna utvecklar sig. Vid det besök vi deltog i var det en socialarbetare och en psykolog från den lokala adoptionsmyndigheten som gjorde bedömningen.

Familjen hyrde en enrumslägenhet i utkanten av Warszawa. Inom gångavstånd fanns grönområden, lekparker och affärer. Familjen hade bilat ner till Polen men var glada att de inte behövde köra till adoptionsmyndighetens kontor eftersom de inte kände sig helt trygga i Warszawas trafik.

När vi kom hade pojken sovit middag. Han kikade blygt fram från sin mammas famn på alla besökarna som fyllde rummet. Mamman satte sig med honom på golvet och efter en stund började han skicka saker och skoja med oss andra. Han var noga med att inte röra sig utanför hennes räckvidd. Pappan berättade att pojken först varit avvaktande mot honom men att de kom närmare varandra för var dag som gick.

Föräldrarna berättade att de följde samma rutiner som barnhemmet. Pojken åt och sov och det var inga problem att ge honom den medicin han behövde p.g.a. av en halsinfektion. De kunde se att det var många saker som var ovana för honom i det nya livet. T.ex. verkade han tycka att det var mycket märkligt att se dem sova. Hans spjäsäng stod vid fotändan av föräldrarnas säng och då han vaknade på morgonen stod han i sin säng och bara tittade på dem. Samma sak gällde måltiderna. Först verkade det som att han inte trodde sina ögon då han fick se dem sitta ner och äta tillsammans med honom. Föräldrarna hade också noterat att han inte verkade smaka på maten. Det var som att han bara öppnade munnen och svalde. Vi pratade om hur matning hade skett på barnhemmet.

När de varit i lekparken kunde de också se att pojken inte var van vid att ha egna saker. Han sökte gärna kontakt med andra barn, men hade svårt att förstå att man inte kunde ta vilken hink eller spade som helst. Däremot hade han tidigt förstått att avgränsa sina föräldrar från andra barn. Föräldrarna berättade att redan vid första besöket på barnhemmet hade han knuffat undan de andra barnen för att de inte skulle komma för nära. Vi frågade hur han reagerat då föräldrarna åkte hem efter första besöket. Det var det ingen som kunde svara på. Däremot visste alla att då föräldrarna hade kommit tillbaka hade han sprungit rakt in i mammans famn.

Psykologens och socialarbetarens bedömning var att barn och föräldrar var på god väg att skapa en bra relation. De tyckte att pojken var mycket mer glad och utåtriktad jämfört med hur han varit på barnhemmet. De sa också att föräldrarna hade ovanligt mycket att berätta om barnet med tanke på den korta tid som de hade haft honom i sin vård.

Forskning

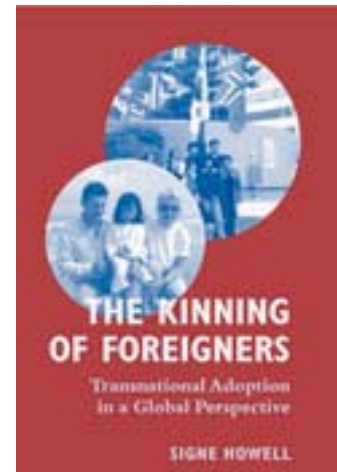
The kinning of foreigners

Transnational Adoption in a Global Perspective

Signe Howell

(2006) Berghahn Book, Oxford.

The kinning of foreigners är en socialantropologisk studie av internationell adoption. Signe Howell ser på förflyttningen av ett barn över biologiska, geografiska, nationella och kulturella gränser som en "rites de passage" (övergångsritual). Hon analyserar förhållandet mellan föreställningar om arv och miljö, utvecklingen av expertkunskap rörande barnets bästa och psykologiska teoriers inflytande över nationell och internationell adoptionspraktik. Styrkebalansen mellan Nord och Syd innebär att västerländska värderingar och föreställningar, bl.a. genom internationella konventioner, får en stor genomslagskraft i barnens födelseländer men Signe Howell visar också på hur man i dessa länder förhåller sig till detta och finner egna vägar. Internationella adoptioner är en mycket komplex verksamhet och Signe Howell föreslår att det är betydelsen av släktskap, kraften i känslomässiga och sociala band, som gör de internationella adoptionerna möjliga.

Adopteret –

Fortællinger om transnational og racialiseret tilblivelse

Ph.d.-afhandling av Lene Myong Petersen Cho Shin-hee

(2009) Danmarks pædagogiske universitetskole, Aarhus Universitet

Lene Myong Petersen har gjort en analys av 35 intervjuer med vuxna adopterade från Korea. Utifrån poststrukturalistisk feministisk teori resonerar hon kring sina informanternas berättelser. Hur formas självuppfattning, känslor och identitet i förhållande till det omgivande samhällets föreställningar om den rådande normen och olika raser? Hon belyser särskilt hur kategorier som släktskap, adoption, kön och sexualitet konstrueras. Hon ifrågasätter en idealiserad bild av internationell adoption som en win-win-situation och pekar på de ojämlika maktförhållanden som hon ser som en förutsättning för verksamheten och som hon menar präglar de internationellt adopterades liv.

Utredningen om Modernare adoptionsregler

Sedan den första regleringen om adoption infördes 1917 har stora förändringar skett. Under senare år har synpunkter framförts om att reglerna om adoption inte ger tillräcklig vägledning när det gäller vilka omständigheter domstolarna ska ta hänsyn till. En utredning under ledning av hovrättsrådet Anne Kutteneuler överlämnade i juli i år betänkandet Modernare adoptionsregler SOU 2009:61 till regeringen.

Utredningen föreslår flera åtgärder för att förbättra domstolarnas beslutsunderlag när beslut om adoption ska fattas. För att tydliggöra barnperspektivet i domstolarnas bedömningar föreslår utredningen att det i föräldrabalken införs en grundläggande bestämmelse om att barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om adoption. Uppgiften att göra den utredning som ska ligga till grund för domstolens bedömning föreslås delegeras från socialnämnden till en tjänsteman i kommunen. Utredaren ska utgå från samma kriterier som domstolen och utifrån en bedömning av barnets bästa ge domstolen en rekommendation till beslut. I syfte att underlätta adoption av barn i Sverige när det är till barnets bästa, föreslår utredningen att arbetsätt för att främja samförståndslösningar ska utvecklas och stöd ges till dem som arbetar med dessa frågor inom kommunerna. Vidare föreslår utredningen att sambor ska kunna prövas som adoptivföräldrar.

Vid internationell adoption får den som vill adoptera ta emot barnet endast om socialnämnden har lämnat ett medgivande. Som huvudregel föreslår utredningen att ett sådant medgivande inte ska få lämnas till sökande som vid tidpunkten för ansökan är äldre än 43 år. Undantag ska gälla om barnet har en personlig anknytning till sökanden eller om det annars finns särskilda skäl. Den tid som medgivandet gäller föreslås förlängas till tre år.

Utredningen föreslår begränsningar vad gäller möjligheterna att få tillstånd till enskild adoption (tillstånd att adoptera utan förmedling av en auktoriserad adoptionsorganisation). En enskild adoption ska bara vara möjlig om adoptionen gäller ett släktingbarn eller om det finns särskild anledning p.g.a. det personliga förhållandet mellan barnet och den som vill adoptera barnet. Tillstånd till enskild adoption ska bara ges om det har prövats att adoptionen är till barnets bästa.

Betänkandet kan laddas ner på regeringens hemsida, webbadressen är www.regeringen.se

Boktips

När barnet lagt sig
Michael Nykvist
Norstedts 2009

I sin bok *När barnet lagt sig* berättar Michael Nykvist om sökandet efter sitt ursprung och utforskandet av sin identitet. Han berättar enkelt och naket om resan till Italien då föräldrarna avslöjar att han är adopterad, om hur han saknar pappa efter föräldrarnas skilsmässa och längtan som driver honom vidare. Michael Nykvist berättar också om uppväxten och hur han utvecklas som skådespelare. När han möter sin nyfödda dotters blick börjar han undra varifrån han själv kommer.

Radiodokumentärer om adoption

Journalisten Bosse Lindqvist har i två dokumentärer från 2002 lyft frågor rörande internationell adoption. I *Varför är jag här* berättar Anna om hur hon upplevde det att adopteras som nioåring från Korea till Sverige. *Utsatta barn* är en dokumentär om varför utländska barn adopteras medan svenska barn placeras i familjehem och varför man ser så olika på svenskfödda och utlandsfödda barns relation till sitt ursprung. Dokumentärerna kan laddas ner som MP3-filer på Dokumentärredaktionens webb.

Bosse Lindqvist

Utgivare: Myndigheten för internationella adoptionsfrågor, MIA | Box 308, 101 26 STOCKHOLM
Telefon: 08-54 55 56 80 | Fax: 08-650 41 10 | E-post: info@mia.eu | Webbplats: www.mia.eu
Ansvarig utgivare: Meit Camving | Redaktör: Lovisa Kim | Layout: Kirsti Åström